
Resume af erfaringerne fra

De mange veje

København den 17. januar 2011

1. Indledning	3
<i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i>	
2. Inklusionsfremmende faktorer	3
Læringsmiljøet	3
Inddrag forældrene	3
3. Lærernes rolle	4
Lærernes behov for kompetenceudvikling	5
Nye udfordringer for PPR	5
4. Faglig eller social tilgang	6
5. Vellykket implementering	6
6. God evalueringspraksis	8
7. Perspektivering	9

1. Indledning

Der er mange veje til inklusion. Det viser 22 kommunale projekter, som er gennemført for satspuljemidler.

Sekretariatet for projektet har udarbejdet denne sammenfatning af forskningsrapporten *"De mange veje. Følgeforskning til skoleudvikling vedrørende "Mindre specialundervisning, styrket faglighed og øget rummelighed"* januar 2011. Forskningsrapporten er udarbejdet af UCC. Læs rapporten her www.mindre-specialundervisning.dk.

Der samles op på nogle af de inklusionsfremmende faktorer, som har haft betydning i projekterne. Endvidere ses der på lærerens rolle og forældreinddragelse. De faktorer, som generelt har medvirket til en vellykket implementering af skoleudviklingsprojekterne, præsenteres, og endelig fremgår nogle af følgeforskningens overvejelser om evalueringspraksis og evidens.

"Mindre specialundervisning, styrket faglighed og øget rummelighed"

Undervisningsministeriet har i perioden 2008 til 2010 afsat 11,6 mio. kr. fra satspuljeprogrammet til projektet "Mindre specialundervisning, styrket faglighed og øget rummelighed". 22 kommunale projekter skulle undersøge, på hvilke måder det er muligt at skabe positive resultater for inklusion ved anvendelse af forskellige skoleudviklingsmodeller.

Projektperioden har varet fra skolestart i august 2008 til juni 2010.

Kommunerne er bevilliget et tilskud til udvikling, implementering og evaluering inden for følgende tre temaer: a) Kommunale strategier, organisationsformer og beredskaber, b) Rammer for læring på skole- eller klasseniveau og c) Supplerende eller alternative elevaktiviteter tilrettelagt i sammenhæng med den undervisning, eleverne i øvrigt modtager.

Følgeforskningen

UCC har fulgt og vejledt de 22 projekter inden for rammerne af en følgeforskning. Følgeforskningen har sigtet på at opnå evidensbaseret viden om:

- a) Implementering af skoleudvikling for inklusion på kommune- og skoleniveau
- b) Effekt på elevniveau af forskellige skoleudviklingsmodeller, herunder på elevernes faglige udbytte, elevernes selvværd i forhold til skolearbejde og ekskludering fra almenundervisningen.

2. Inklusionsfremmende faktorer

Skoleudviklingsprojekterne sætter fokus på, at megen specialundervisning i dag modtages af elever, som vanskeligt kan rummes i den almene undervisning. Det handler ikke blot om, hvorvidt det kan undgås at udskille elever med særlige behov til specialundervisning, men i lige så høj grad om at skabe en inkluderende skole, der kan rumme alle elever uanset behov. De enkelte projekter lægger på forskellig vis vægt på omgivelsernes betydning for de problemer, der opleves omkring børnene. Læringsmiljøet skal være for alle børn.

Læringsmiljøet

I projekterne viser det sig, at følgende faktorer er vigtige for at skabe et læringsmiljø, der tilgodeser alle børn:

- Læringsprocessen er tilrettelagt og gennemført ud fra den enkelte elevs individuelle behov – undervisningsdifferentiering
- Den enkelte elevs sociale trivsel og faglige udvikling er tænkt i en sammenhæng.
- Der anvendes et konstruktivt sprog i omtale af elevgruppen
- Tilgangen til eleverne er positiv – der er fokuseret på de gode ting i stedet for fejlfinding
- Undervisningsforløbet evalueres

Erfaringerne fra skoleudviklingsprojekterne viser, at eleverne profiterer af bestræbelserne på at gøre almenområdet mere inkluderende.

Inddrag forældrene

Forældreinddragelse har en særlig betydning. Mange af projekterne har i de forskellige faser været i kontakt med forældrene til børn i problemer. Forældrene er generelt positive over for de iværksatte tiltag.

Skoleudviklingsprojekterne viser, at inddragelse af forældre er helt afgørende for, at inklusionsstrategier resulterer i færre henvisninger til specialundervisning. Der er eksempler på, at forældre ellers går uden om normale henvisningsveje. De opsøger egne psykologer/psykiatere og opnår diagnoser på deres barn. Dermed får barnet udløst vidtgående foranstaltninger, trods kommunens bestræbelser på at optimere tilbud i almenområdet. Også i forhold til forældre til de øvrige børn i skolen er der en vigtig formidlingsopgave om værdien af størst mulig inklusion af alle.

Projekterne viser:

- Forældreinddragelse er afgørende for, hvorvidt bestræbelserne for inklusion resulterer i færre henvisninger til specialundervisning
- Det er vigtigt at formidle inklusionsstrategier i forhold til alle børns forældre

Tidlig og tværfaglig indsats for elever med bekymrende fravær

Et af projekterne har valgt en tværfaglig og anerkendende tilgang i arbejdet med den enkelte elev, elevens forældre og skolen med en ekstern ”neutral” person som primus motor.

Der udarbejdes en handleplan for samarbejdet med udgangspunkt i ”at det ikke er et spørgsmål om hvem, der gør noget forkert, men hvordan vi sammen kan gøre det bedre”. Konkrete løsninger er fx morgenvækning og tilbud i fritiden.

Effekten har bl.a. været, at: 90 % af forældrene oplever, at der er sket en positiv forandring i form af, at børnene er blevet gladere for at gå i skole, ligesom der er effekt i form af reduceret fravær.

3. Lærernes rolle

Når inklusion bliver et bærende princip i skolens pædagogiske arbejde, stiller det nye krav til lærerne, som skal kunne mestre alle børn.

På tværs af projekternes forskellige metodiske tilgange og indsatsområder vurderes, at følgende kompetencer har stor betydning for lærerens evne til at kunne håndtere inklusionsarbejdet i praksis:

- Læreren skal kunne tilrettelægge og lede læringsprocessen ud fra den enkelte elevs individuelle behov – undervisningsdifferentiering
- Læreren skal være bevidst om sit eget medkonstruerende sprog – hvordan omtales elevgruppen
- Læreren skal have en anerkendende tilgang til eleverne – fokusere på de gode ting i stedet for fejlfinding
- Læreren skal være bevidst om og samtænke elevens sociale trivsel med den faglige udvikling
- Læreren skal kunne evaluere undervisningsforløbet og også gennemføre evalueringen

Lærernes behov for kompetenceudvikling

Skoleudviklingsprojekterne har på baggrund af forskellige metoder bidraget til, at de involverede lærere generelt har følt sig bedre klædt på til at mestre inklusion. Projekterne peger dog på, at lærerne har behov for kompetenceudvikling. Behovet er størst i forhold til arbejdet med elever i mere vidtgående problemer, fx meget udadreagerende elever.

En vej at gå er at opkvalificere almenområdet, hvilket implicerer professionsuddannelserne samt forskning i skolens praksis. En anden vej at gå er at kvalificere PPR, kompetencecentre og lignende til at varetage nye opgaver, så specialkompetencerne bliver tilgængelige for almenområdet.

Supervision af lærerteams

I projektet har to PPR-psykologer anvendt ”appreciative inquiry” som redskab i supervision af fem klasseteam. Lærerne har igennem supervisorsforløbet fået mulighed for at reflektere over, hvordan nye muligheder skabes ved at tænke og tale om børn på en positiv måde. Projektet har igennem supervisorsforløbet registreret, at lærerne ændrer opfattelse af undervisningsmiljøet fra *”lineært og lukket og begrænset af individuelle børns iboende vanskeligheder, til at lærerne tiltagende bliver opmærksomme på de systemiske, cirkulære processer, de selv og børnene er en del af”*, hvilket medfører, at lærerne erkender, at de selv er deltagere i såvel problem som løsning

Nye udfordringer for PPR

Skoleudviklingsprojektet viser, at det øgede krav til skolerne om at undgå eksklusion har konsekvenser for PPR. Lærerne efterlyser både sparring og viden omkring implementering af nye pædagogiske tiltag. De efterlyser også metoder til indhentning af viden om, hvorvidt indsatsen virker. Det drejer sig især i forhold til, om den enkelte elev føler sig socialt inkluderet i fællesskabet. Dvs. metoder til at vurdere effekt på fællesskabsniveau frem for metoder, der koncentrerer sig om individuelle faglige præstationer.

Der er derfor behov for, at PPR får en ny funktion i samarbejdet med skolen. PPR's arbejde bliver i den situation konsultativt med vægten lagt på de miljøer, den enkelte befinder sig i. Denne opgave forudsætter såvel teoretisk som praktisk viden om børn, læring, inkluderende undervisningsmetoder mm. – en viden som PPR enten har eller skal tilegne sig.

4. Faglig eller social tilgang

Flere af projekterne har været inspireret af en helhedsorienteret systemisk tilgang, hvor social trivsel og faglighed sammenkædes. Problemadfærd i klassen kan hverken forklares eller ændres alene ved at fokusere på, hvad der foregår i klasseværelset, hvor adfærden kommer til udtryk. Problemadfærd handler ikke om problembørn, men er en kompleks størrelse. Den skal forstås i den sammenhæng, den udmønter sig i, frem for noget, som kan forklares ud fra individet.

Ifølge den systemiske tænkning skabes ændringer i elevens adfærd gennem ændringer i elevens omgivelser. I flere projektbeskrivelser tales der da også om at styrke elevernes selvværd eller selvtillid.

Staveløft og selvværd

Et af projekterne bygger på den antagelse, at der findes en sammenhæng mellem elevernes stavefærdigheder og selvværd. Som en følge deraf, vil et staveløft, der bringer målgruppens elever på niveau med kammeraterne, medføre et løft i disse børns selvværd. Målet er, at eleverne oplever, at det rykker både menneskeligt og fagligt. Ifølge selvevalueringen er projektet en meget stor succes, og lærerne mener at spore en øget selvtillid blandt eleverne samtidig med en stor fremgang i stavefærdighederne. Det sociale indhold i projektet beskrives som en faktor, der skaber yderligere motivation for den faglige del.

5. Vellykket implementering

Skoleudviklingsprojekternes positive virkning forudsætter en vellykket implementering. Her er beskrevet de faktorer, som følgeforskningens analyse viser fremmer en vellykket implementering.

Implementeringsstrategi

Analysen viser, at det er vigtigt, at implementering er tænkt med helt fra starten, hvor ideen til et inklusionsprojekt bliver født. Et projekt har større sandsynlighed for at blive gennemført succesfuldt, hvis der er udarbejdet en implementeringsstrategi, hvor der som udgangspunkt er reflekteret over de forskellige implementeringsfaktorer.

Følgeforskningen viser også, at der i nogle tilfælde kan være behov for mere direkte implementeringsstøtte til deltagerne i projektet. Det kan være PPR eller andre ressourcepersoner, som kan yde implementeringsstøtte.

Endelig er det en fordel, hvis projektet er baseret på erfaringer fra tidligere gennemførte pilotprojekter. Herved kan nogle faldgruber eller fejlpositioner undgås.

KASA-modellen

I et projekt har to skoler undervist efter nogle enkle klasseledelsesprincipper, som alle lærerne har fulgt. Grundlaget har været en meget tydelig struktur og klare aftaler, som har gjort målet med undervisningen synlig for eleverne. Endvidere har der været konsekvens for eleverne, hvis aftalerne blev brudt. Resultatet har været, at eleverne bliver trygge, og der er mere ro i timerne. Det vurderes at projektet har haft positiv effekt på en del elever.

Cooperative Learning

Et projekt har arbejdet med Cooperative Learning som metode. Metoden indebærer, at alle eleverne samarbejder i små teams, hvor alle elever har en tydelige defineret rolle, og hvor alle elever kommer til orde. Eleverne skal løse stillede opgaver i fællesskab, ingen kan "putte sig", og eleverne skal hjælpe hinanden.

Eleverne har lært at arbejde selvstændigt og bruge hinanden, hvilket kommer både læse og skrivesvage elever til gode. Men projektet viser samtidig, at det er mellemgruppen – dvs. hverken de fagligt svageste eller de stærkeste - der profiterer mest af denne undervisningsform.

Projektledelsen

Projektledelsen skal have de rette forudsætninger for at kunne lede projektet, projektledererfaringer samt viden og ejerskab til projektet. Og projektledelsen skal tage ansvar for projektet. Endelig skal projektledelsen repræsentere de mest relevante aktører/samarbejdspartnere i projektet.

Hvis projektlederen mangler erfaring med projektledelse og ikke er rustet til at iværksætte et projekt, eller projektlederen ikke har et reelt ejerskab til projektet, er det svært at få projektet i hus, selv om der er sat ressourcer af til det. Det er derfor vigtigt, at der er mulighed for at få rådgivning/sparring til projektet fra en ressourceperson med viden om inklusion og projekter fx fra PPR.

Kommunikation

Kommunikation har betydning i forhold til at fastholde den røde tråd i projektet. Projektdeltagere og eksterne samarbejdspartnere skal fastholdes i de roller eller opgaver, der er planlagt, dvs. hvem gør hvad. Det gælder både i forbindelse med opstartsfasen og undervejs, når der løbende sker nye tiltag og ændringer.

Ejerskab

Implementering af udviklingsprojekter drejer sig generelt om at få de involverede til at ændre den måde, de arbejder på. Forandringer møder modstand, hvis der ikke er opnået ejerskab til projektet, dvs. at medarbejderne har forståelse og accept af projektet. Ejerskabet og deltageres ansvar for projektets udvikling kan fremmes ved:

- At projektet giver mening for deltagerne og rammer et behov, som er til stede hos de personer, der skal implementere i praksis
- At projektet er tænkt ind i og tilpasses den lokale kontekst
- At deltagerne har en fælles forståelse for projektets indsats og projektets teoretiske/metodiske tilgang på tværs af faggrupper
- At deltagerne er inddraget i at planlægge, bestemme og gennemføre projektet
- At der både er ledere og lærere med i projektgruppen

Tid til refleksion

Tid til fælles refleksion undervejs i processen med udveksling af erfaringer og evalueringer fremmer implementeringen. Kører projektet, som det skal, eller er der noget, som skal ændres. Fx kan anvendelse af en logbog, være med til at skabe et refleksion i projektet.

6. God evalueringspraksis

De 22 projekter har haft det samme overordnede mål om at fremme inklusion. Men projekternes indhold og metoder har været meget forskellige, og derfor har det ikke været muligt at sammenligne effekter på tværs af projekterne.

Alle projekter har i den indledende fase opstillet en evalueringsplan. Ved projekternes afslutning har projekterne fulgt op på planen. Det er på det grundlag, følgeforskerne har vurderet projekternes virkning.

Anvendte evalueringsmetoder i de 22 projekter:

- Kvalitative spørgeskemaer
- Kvantitative spørgeskemaer
- Fraværsmåling
- Faglige test/karakterer
- Interview/samtaler

Følgeforskningens analyse viser, at et vellykket dokumentationsforløb har stor betydning for inklusionsprojekters implementering og videre forløb. Hvis projekterne løbende samler op og dokumenterer resultaterne af indsatsen, kan de samtidig kvalificere og udvikle praksis i overensstemmelse med de enkelte elevers behov.

Projekterne har en udbredt opfattelse af, at den bedste dokumentation er lig med resultatmålinger med klare kvantificerbare variable. Det kommer til udtryk ved, at de tillægger simple kvantificerbare målinger størst dokumentationsværdi. Der er et stort behov på skolerne og blandt lærerne for at lære at dokumentere resultater med mere velegnede metoder.

Tilstrækkelig dokumentation?

Et projekt har haft samtaler med lærerne om deres erfaringer og observationer af eleverne. Men da projektlederne skulle dokumentere projektets effekt på eleverne, brugte de **ikke** lærernes holdninger, oplevelser, meninger og vurderinger, som de ellers havde afdækket. De mente ikke, at den type informationer var dokumentation "nok" – der skulle tal på bordet. På den måde risikerer de at gå glip af en mængde værdifuld viden, som ligger tæt på den praktiske hverdag, men som er svær at måle og veje med tal.

Der er behov for en mere pragmatisk tilgang, som fastholder fokus på projekternes konkrete effekt i forhold til konkrete elever og samtidig introducerer effekt mål, som er mere relevante for de enkelte projekter.

En mere realistisk tilgang til videnskabelig dokumentation på området kan inddrage kvalitative metoder, hvilke er særlig stærke i forhold til at undersøge undervisningsmiljø, kultur, sociale relationer og systemer.

Ved at gå i dybden med inklusion af få elever, hvor det ikke giver mening af tælle og udregne gennemsnit og procenter, kan projektet opnå en specifik viden om sociale processer og konkrete forhold, der styrker inklusionen. For eksempel elevers, forældres eller læreres oplevelser, som er svære at måle og opføre i tal – særligt hvis indsatsen retter sig mod en lille gruppe.

Det er vigtigt at være opmærksom på, hvad det er for en viden, man ønsker at dokumentere, inden der vælges dokumentationsmetode.

7. Perspektivering

Skoleudviklingsprojektet har bidraget til, at flere børn med særlige behov kan rummes i det almene skoleforløb. Det er således lykkedes for mange af projekterne at skabe større inklusion for en stor del af målgruppen for deres projekt.

De metoder og modeller, der afprøves i det samlede skoleudviklingsprojekt, refererer på forskellig vis til et systemisk teorigrundlag. Dette kommer først og fremmest til udtryk ved, at mange af projekterne anvender samme sprogbrug med begreber som anerkendelse, relationer, konstruktion af den gode historie

osv. Det gælder uanset, om de er solidt teoretisk forankrede eller om de afprøver egne nye metoder.

Projekternes referencer til et fælles teoretisk udgangspunkt vidner om, at de har vægten lagt på, at indsatsen over for elever med særlige behov må tage udgangspunkt i læringsmiljøet – dvs. de relationer, eleven er en del af. Den grundlæggende forståelse bygger på, at processer og strukturer inden for sociale fællesskaber både bidrager til inklusion og eksklusion.

Det relationelle perspektiv står stærkt i inklusionsbestrebelse, men datamaterialet vidner også om, at det kan være svært at omsætte teorierne i praksis. Det vil sige, teorierne er ikke altid genkendelige i den pædagogiske praksis.

Med reformen af læreruddannelsen fra 2006 indgår grundlæggende specialpædagogik som noget nyt i de pædagogiske fag, og det er også blevet muligt at vælge specialpædagogik som linjefag.

For at sikre udvikling af skoleområdet er det nødvendigt, at skoleområdet og forskningen samarbejder med udgangspunkt i skolens udfordringer. En professionsforskning kan medvirke til at stille skarpt på relevante problemstillinger, stille kritiske spørgsmål til skolens selvforståelse og ikke mindst gennem undersøgelser, evalueringer osv. medvirke til, at der udvikles stadig mere evidens.

Forankres forskningen i praksisfeltet opnås, at forskningen bliver vedkommende og relevant for praksisfeltet. Det sikres samtidig, at de professionelle omkring eleven løbende opkvalificeres og får en solid teoretisk baggrundsforståelse for deres arbejde.

Også PPR har fremadrettet en ny rolle. Udover den klinisk udredende funktion og den konsultative funktion, får PPR en tredje funktion i samarbejdet med skolen. PPR har i kraft af sin faglige ekspertise og akademiske baggrund gode forudsætninger for at kunne facilitere processerne i inklusionsarbejdet. Det vil sige at være en proceskonsulentfunktion, der tilbyder lærerne rådgivning og sparring i forhold til målgruppen af elever, implementeringsprocessen og dens eventuelle faldgruber samt evaluering og effektmåling.